

RECENSIONS DE LLIBRES

Jean Michel VIENNE. *Experience et raison. Les fondements de la morale selon Locke*, Paris, Vrin, 1991.

L'obra de Vienne té com a finalitat fonamental oferir una nova lectura de l'*Assaig* i, com a conseqüència, del conjunt de l'obra de Locke. Aquest intent és oportú en la mesura en què ofereix un nou camí pels estudis lockeans, la qual cosa era sens dubte necessària. No seria just, probablement, parlar d'una crisi dins d'aquest àmbit de reflexió historiogràfica. La importància particular de Locke en la cultura anglo-saxona, especialment pel paper central que ha tingut la seva reflexió política, fa que no hagin deixat de publicar-se periòdicament treballs d'investigació sobre aquest autor. Si que és clar, però, que hi ha una important diferència amb autors com Hobbes i Descartes. Mentre que en aquests casos la darrera historiografia ha anat produint una renovació de la seva imatge, això no s'ha esdevingut de manera tan clara als estudis lockeans. En aquest sentit, i malgrat que alguna de les obres que hom ha escrit darrerament no estan mancades d'interès, hom pot dir que la bibliografia disponible no ofereix un paradigma clar de com llegir Locke.

La interpretació més estereotipada d'aquest autor, la que deriva de l'exègesi neo-kantiana i que es perllonga en el neo-positivisme, depén d'una manera de concebre l'evolució de la filosofia moderna que ja ha donat de si tot el que li era possible, encara que segueixi constituint la interpretació dominant, potser també perquè no existeixen alternatives massa clares. Així hom segueix parlant d'un Locke defensor d'una filosofia empirista, encara que l'afirmació de l'experiència com a principi cognoscitiu no hi és enlloc a la seva obra. A més cal afegir que l'intent més potent teòricament d'oferir una reconsideració de la filosofia moderna, el que es desenvolupa entorn de la noció heideggeriana d'onto-teologia, sembla ésser difícilment fructífer en el context de la filosofia de Locke. No és d'estranyar, conseqüentment, que molts dels que segueixen aquesta interpretació tendeixen a repetir el judici de Hegel, segons el qual l'obra de Locke no té cap mena d'interès per la seva absència de valor especulatiu.

Una possible alternativa hagués pogut ser l'obra de Leo Strauss i les consideracions que aquest va fer sobre l'obra de Locke, tot centrant la seva exègesi en la noció de llei natural. La seva lectura

però no acaba de ser reeixida; palesa una dependència massa forta d'una interpretació del curs de la filosofia moderna que acaba esdevenint un a priori feixuc, i al nostre judici falsejador, i està mancada d'una lectura seriosa de l'*Assaig sobre l'enteniment humà*, que mai sembla ésser examinat a fons i del que finalment es repeteixen els tòpics de sempre. Malgrat això aquesta atenció a la noció de llei natural assenyala un camí que és el que segueix J. M. Vienne. L'intent d'aquest autor és llegir l'*Assaig* des de la intenció que Locke reconegué en el seu pròleg: fixar la certesa que sobre el contingut de la llei natural pot tenir l'enteniment humà. La pretensió de Locke, per Vienne, es posar el fonament de la moral a partir de la crítica del coneixement. La pregunta a la que respondria l'*Assaig* seria la de com és possible que hi hagi un saber moral. Per enfocar correctament aquesta qüestió, cal una reconsideració de l'epistemologia lockeana. Per Vienne, la lectura ingènua, empirista, no és factible. La temàtica epistemològica no es centra en l'experiència sensible sinó en l'enteniment que és el lloc on s'elabora el judici moral.

L'obra es presenta dividida en tres parts: la dedicada a la noció d'immediatezza, la titulada raó i demostració i la que té com a objecte l'enteniment i la psicologia moral. L'objectiu de la primera part és mostrar com la principal funció de l'atac de Locke a l'innatisme, és la crítica d'algunes concepcions de la moral que li eren coetànies i que li semblaven inacceptables. Al capdavall, allò que amb l'atac a aquestes concepcions es volia assolir era la preservació del lloc preeminent de l'enteniment constructor de conceptes en la reflexió moral. L'argumentació de Vienne es recolza en una sèrie d'afirmacions que no són noves però que ens són presentades de forma sistemàtica i amb un bon suport en els textos lockeans: la impossibilitat de què sigui Descartes el referent del primer llibre de l'*Assaig*; el que contra allò que hom diu sovint, la qüestió del primer llibre no és la de les «idees innates» sinó la dels «principis innats» i que és Cherbury l'interlocutor principal contra el que es dirigeix Locke. L'anàlisi de Vienne malda per demostrar que a l'obra no-

més hi ha dues concepcions admissibles d'immediatesa: el principi de recerca del plaer i l'enteniment mateix. Allò immediat, no pot ésser, doncs, cap mena de contingut que pugui interpretar-se com una mena de llei o precepte moral, sinó que és el mateix acte d'intel·lecció. Aquesta concepció fa indispensable que a la filosofia de Locke li calgui un darrer fonament teològic: un Déu que garanteixi l'exterioritat, ja que la intuïció, que és l'acte per excel·lència de l'enteniment, és tan sols una comparació entre idees. Vienne fa especial esment en mostrar les conseqüències que l'«agnosticisme ontològic» de Locke té en la seva moral. No havent-hi noció positiva de substància, la moral no pot derivar de la natura humana ni de cap altre tipus de substància.

La segona part es centra en la qüestió de com l'enteniment esdevé raó i és aquí on sorgeix la qüestió de la llei natural. Per Locke la raó és l'activitat de descobrir una llei natural que deriva d'una decisió de Déu i que en cap cas és pot definir com un conjunt de principis. L'itinerari d'aquest capítol partirà d'aquesta definició de raó, que és finalment definida com bon ús de l'enteniment, per arribar a la dilucidació de la llei moral després d'haver dedicat tres capítols al concepte de demostració en Locke i a la seva evolució en les diferents obres d'aquest autor. En aquestes pàgines es mostra com la demostrabilitat de la llei natural està íntimament vinculada a la descripció de l'estructura de l'enteniment que fa l'*Assaig*. És la definició de mode mixte la que possibilita que hi hagi demostració en moral. Per fer això cal una definició de mode com la que es troba en Locke que no té res a veure amb la de la tradició i que més aviat és una derivació de la noció tradicional de revelació. L'examen de l'esboç B de l'*Assaig* corrobora aquest punt de vista. Aquest tractament de la moral presenta el problema, que és la qüestió més conflictiva de les plantejades per la reflexió de Locke, de com cal assegurar l'obligació. Per què cal seguir els preceptes que deduïm de la constitució dels modes mixtes? La sanció divina és, pel que fa a aquesta qüestió, un element del tot decisiu.

El capítol X mostra com s'hi dedueix

la llei de natura i és possiblement, des d'un punt de vista historiogràfic, el més important, quant Vienne assoleix mostrar els punts febles de la lectura de Strauss, tot posant de relleu quelcom que a aquest li havia passat, o li havia volgut passar, inadvertit: el caràcter que té el plaer de signe de la voluntat divina. Malgrat que aparentment l'obra de Locke sembla propera a la de Hobbes, l'autor a qui resta més proper és Suárez. L'obligació anirà sorgint d'un primer moment subjectiu de recerca del plaer i de la utilitat, però, com ens recorda Vienne, allò que és hedonista no és la moral sinó el descobriment de la moralitat. La moralitat no pot ésser confosa amb la gènesi de les idees morals. La darrera part d'aquest capítol estableix el contingut de la llei natural. Aquesta és principalment formal, és el correcte ús de l'enteniment, però no purament formal, perquè la natura de l'home no només és raó. Hi ha així un contingut que és especificat al segon tractat sobre el govern i a l'esboç d'ètica de 1692, però sobretot a les cartes sobre la tolerància que defineixen la llei natural negativament especificant les actituds que són contràries a aquesta llei.

La tercera part està dedicada a l'estudi de la psicologia moral de Locke. Abasta només dos capítols: el primer d'ells tracta de la relació entre l'enteniment i la llibertat i el segon de la relació entre l'enteniment i la voluntat. Locke va tendir més aviat cap a una posició d'intel·lectualisme moral. Per ell l'enteniment determinava la voluntat. Per això, l'única manera de fer possible un lloc per a la llibertat en les seves concepcions és associant-la a la noció epistemològica d'ignorància. L'existència de la ignorància possibilita que hi hagi lloc per a la llibertat. Aquesta associació és completa amb la inversió d'un punt defensat per gran part de la tradició escolàstica, tot dissociant la voluntat de la llibertat. La voluntat per Locke no és una facultat sinó que equival a allò que els escolàstics anomenaven una volició. El plantejament resulta molt semblant al hobbesià, i com en el seu cas, resulta contradictori parlar de la llibertat de la voluntat. El darrer capítol analitza la relació entre voluntat i enteniment cen-

trant-se en el problema de com donar lloc a l'autonomia de l'enteniment dins de l'ordre determinista al qual tendeix la teologia lockeana. El problema real és el de la reconciliació entre l'esfera del pensament teòric i la del pensament pràctic. L'assaig de la qual es fonamentarà en la noció de desig que li serveix a Locke de pont entre la voluntat i l'enteniment. Aquesta apel·lació no serveix, però, per defugir de manera definitiva les dificultats i és en el tractament d'aquest problema on, per Vienne, es fa més palès el fideisme de Locke, tot introduint Déu com el fonamentador d'una harmonia que cap dada, empírica o teòrica, pot justificar.

A les seves conclusions Vienne afirma que cal redefinir què significa l'empirisme de Locke. Des del seu punt de vista, l'autor de l'*Assaig* no tracta tant de definir l'experiència com de reflexionar sobre el lloc de l'enteniment en la vida humana. Per Vienne l'essència de la filosofia de Locke és la construcció d'una moral i per això la seva conclusió final és que allò que es troba a l'*Assaig* no és la filosofia de Locke. La tasca de la seva obra principal és, pel contrari, definir el moment crític que precedeix tota filosofia. Si això és així, on es troba la filosofia de Locke? No és gens fàcil respondre a aquesta qüestió. Potser el lloc més adient per veure quin era el pensament de Locke és the *Reasonableness of Christianity*, l'escrit lockeà on s'està més a prop d'una reconciliació entre la raó i el desig. Però potser el més adient és suposar que el lloc que cerquem hauria d'haver estat l'ètica que finalment no va escriure, tancat en una aporia que no només és d'ell sinó de tota la racionalitat moderna: la de com assolir que l'enteniment domini un desig que li és alié.

La imatge de Locke que es desprèn de les pàgines de Vienne, l'atansa a Kant, no només pel tractament de la teoria del coneixement (que Locke és un autor fonamentalment crític ja havia estat mostrat per Cassirer), sinó pel tractament de la qüestió moral. La problemàtica a la qual s'enfronta Locke anuncia la kantiana. Per acabar, cal potser dir que mentre que el llibre resulta d'una gran qualitat en el tractament de les fonts anglo-

saxones del pensament de Locke,— em sembla especialment important l'èmfasi en mostrar la influència que Boyle va tenir sobre Locke —, no podem dir el mateix pel que fa referència a les influències continentals. S'esmenta molt poc un autor decisiu en la configuració del pensament lockeà com Gassendi i les referències a Descartes són en ocasions d'una topicitat indigna d'un autor que ha mostrat prou coratge per defugir l'amable i estèril refugi dels filosofemes convencionals.

Jordi Ramírez

James TULLY, *An approach to political philosophy: Locke in contexts*, Cambridge University Press, 1993.

Amb aquest llibre James Tully, professor de filosofia i ciència política de la McGill University, ens ofereix una ampla mostra recopilatòria dels seus treballs relacionats amb la filosofia de Locke en un període que abasta des de l'any 1979 fins el 1992, tot i que la major part dels treballs foren publicats a finals de la dècada dels vuitanta. Tot i que el nom del Locke aparegui al títol del llibre, aquest no li està estrictament dedicat, però molts dels seus articles tracten sobre allò que podríem dir-ne qüestions lockeanes. El propòsit del llibre vé sense dubte definit amb precisió per l'afirmació de Wittgenstein que encapçala la seva introducció: «The work of the philosopher consists in assembling reminders for a particular purpose». Aquesta proposta particular és fer una contribució a l'aclariment d'alguns dels problemes polítics contemporanis i els materials utilitzats són els aportats per la història del pensament polític i la filosofia política. La intenció de Tully és, a més, fer veure la necessitat de complementar ambdues disciplines; mostrar la fecunditat de la seva interacció.

El llibre està dividit en quatre parts cadascuna de les quals té un tema comú de reflexió: una filosofia del govern limitat, discussions sobre la propietat, governar subjectes i llibertat i revolució. La primera part consta d'un únic article que no és sinó la col·laboració de Tully a la

recent *Historia de la Filosofia Política* publicada per la Universitat de Cambridge. És, per tant, molt més extensa que qualsevol de les altres i la seva finalitat és oferir-nos una visió de conjunt del pensament polític de Locke. Tully sots-divideix aquest article en tres capítols el primer dels quals està dedicat a la reflexió sobre el poder polític, el segon a la noció de tolerància i l'últim a fer pales el treball lockeà dins de l'àmbit de la filosofia social.

La primera part es centra en la descripció de com funciona el poder polític i com és triat el govern, preguntes que esdevenen centrals atesa la manca de reflexió sobre allò que constitueix l'essència del poder polític que, segons Tully, caracteritza l'obra de Locke. El seu discurs és així construït entorn de cinc qüestions: i) com es defineix el poder polític, ii) quin és l'origen del poder polític, iii) quina és la regla de dret, iv) quina és la via per la qual el poble dona el poder al govern i v) com s'exerceix el poder polític. Els elements que més remarca Tully com a innovadors són dos: en primer lloc, l'arrelament de la reflexió lockeana en el que ell anomena jurisprudència natural que, de fet, són els usos vigents fins a la revolució jurídica dels segles XII i XIII. És en el record, evidentment idealitzat, d'aquell període on Locke s'inspira per construir la seva descripció de l'estat de natura. El segon element és el caràcter fortament individualista de la filosofia de Locke. Per Tully, Locke és el primer autor modern que trenca amb la tradició holística que deriva d'Aristòtil i Plató. A diferència de Hobbes, per Locke els drets individuals no prescriuen en cap cas. Sempre són estrictament primers. És per això que Locke és el primer filòsof polític que pot de manera coherent considerar legítim un moviment revolucionari i, complementàriament, és el primer a considerar les revoltes populars com esdeveniments polítics, la qual cosa ens forneix una explicació suficient dels sentiments de refús que varen ocasionar la publicació dels dos tractats. Les altres dues parts estan desenvolupades més ràpidament i poden fer la funció de constituir un col·lari de la primera. Tully fa veure l'estreta imbricació existent entre la teoria